

Sommerfeld, Wanda

Naczynie miedziane halsztackie z Ukrainy

Światowit 17, 307-312

1936 - 1937

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WANDA SOMMERFELD

NACZYNIĘ MIEDZIANE HALSZTACKIE Z UKRAINY

(VASE HALLSTATTIEN EN CUIVRE DE L'UKRAÏNE).

W Muzeum Wojska w Warszawie znajduje się ciekawy okaz naczynia, które według pisemnych relacyj Józefa Chojnowskiego zostało znalezione w 1894 roku pod Tahańczą w pow. kaniowskim. Ponieważ zabytek ten Chojnowski przekazał wraz z inwentarzem wczesnohistorycznego kurhanu, a w opisie wykopalisk wydanym w języku polskim w roku 1902¹ mówi o nim, że znajdował się w nasypie kurhanu, zatem nic dziwnego, że dotychczas naczynie to łączono z całym zespołem grobowym.²

Słuszność tego poglądu może podać w wątpliwość inna zapiska (bardziej miarodajna, bo zawarta w opisie zbiorów już z 1896 r. w języku rosyjskim) tegoż Chojnowskiego³, gdzie pisze o różnych przedmiotach, znalezionych obok mogiły, uważając je za pozostałość po stybie pogrzebowej i wymienia między innymi omawiane naczynie. Jednak dopiero analiza formy i techniki zabytku oraz rozpatrzenie analogij umożliwi pewniejsze rozwiązanie zagadnienia jego stosunku do kurhanu.

Pomimo złego stanu zachowania naczynia (brak części szyi, partii dolnej oraz dna, które obecnie nie łączy się z całością) można jednak dość dokładnie odtworzyć pierwotny jego kształt.

Od dna (średnica 14,5 cm.) ścianki naczynia rozszerzają się stopniowo ku górze, a na największej wydętości brzuśca tj. mniej więcej na wys. $\frac{3}{4}$ naczynia umieszczone są dwa duże ucha (dług. 10 cm). Zaokrąglony brzusec (średn. 32 cm) zwęża się następnie dość nagle i przechodzi w szyjkę (wys. 5 cm, średn. 28 cm), rozszerzającą się z kolei ku wylewowi (Ryc. 1).

Na specjalną uwagę zasługuje technika wykonania wyżej opisanego naczynia, a mianowicie jest ono zrobione z trzech kutych blach, jak wykazały bliższe badania, miedzianych, zachodzących jedna na drugą na szer. 3 — 4 cm. i łączonych nitami, po 10 nitów z dwóch stron, a z trzeciej zachowało się tylko sześć. Odległość między poszczególnymi nita-

¹ I. A. CHOJNOWSKI: *Słowianie w czasach przedhistorycznych i opisanie archeologicznych kolekcij*. Kijów 1902 r.

² W. DZIEWANOWSKI: *Grób Warega*. „Broń i Barwa” R. II Nr. 3.

³ I. A. CHOJNOWSKI: *Kratkija archeologičeskija swedenija o predkach Słowian i Rusi*. Kiew 1896.

mi nie jest jednakowa — waha się od 3 do 4 cm. Nity są tak dokładnie zaklepywane, że po stronie zewnętrznej są bardzo mało dostrzegalne.

Ryc. 1.

Tahańcza, pow. kaniowski.

Charakterystyczną cechą tego naczynia są ucha w postaci grubych wałków odlanych z miedzi, o końcach rozklepanych w płytki górne trapezowate, dolne raczej pięcioboczne (ryc. 2). Ucha przymocowane są w ten sposób, że od strony wewnętrznej posiadają pod płytkami nity, stanowiące przypuszczalnie całość z uchami, zaklepane w kształcie dużych (średn. 4 cm.) wypukłości półkulistych z małymi występami u góry.

Najbardziej rzucającą się w oczy jest ozdoba uch w postaci małych zoomorficznych uszek tuż przy nasadzie płytek górnych; poza tym trochę powyżej środka długości uch znajdują się na nich niewielkie guzki, powstałe może na skutek odlewu.

Celem uzupełnienia opisu dodać jeszcze należy, że u dołu naczynia znajduje się podłużny kawałek blachy, przymocowany jednym nitom do zewnętrznej strony naczynia (ryc. 3).

Przechodząc do rozpatrzenia stosunku omawianego zabytku do kurhanu z Tahańczy, należy wziąć pod uwagę kolejno różne możliwości: przede wszystkim, czy naczynie jest współczesne z kurhanem. Gdyby

tak było, to należałoby określić czas jego powstania na X—XI w. po Chr., tymczasem z tego okresu nie są mi znane podobne naczynia; fakt ten przeto nasuwa konieczność odrębnego traktowania omawianego przedmiotu, który może być młodszy lub starszy od inwentarza grobu.

Już sama technika wykonania naczynia usuwa możliwość tej pierwszej hipotezy, pozostaje zatem druga: naczynie jest starsze niż grób i w związku z tym wyłania się kwestia chronologii i przynależności kulturowej naczynia z Tahańczy.

Dzięki pracy N. Makarenki zamieszczonej w V t. E. S. A.⁴ (ryc. 13 A, B) znalezienie analogij nie było rzeczą trudną, dwa bowiem naczynia, wykopane w 1926 r. koło Żabotyńna w pow. czerkaskim (a zatem również w Kijowszczyźnie), są nie tylko kształtem, ale również techniką wykonania, i to nawet w niektórych szczegółach, nieomal identyczne z naczyniem z Tahańczy.

Situle żabotyńskie są zachowane w całości, tak że można według nich zrekonstruować brakujące części naczynia z Tahańczy, jak np. dno oraz ogólne proporcje; są one wykonane z trzech blach miedzianych znitowanych, a czwarta stanowi dno również przynitowane. Na ryc. 16 u Makarenki widać sposób jego umocowania, otóż wspomniany fragment blachy na zewnętrznej stronie naczynia z Tahańczy świadczy o identycznym rozwiązaniu konstrukcji naczynia (ryc. 3).

Poniżej zestawiam wymiary naczyń z Żabotyńna i Tahańczy w celu wykazywania ich podobieństwa.

Żabotyńna Tahańcza

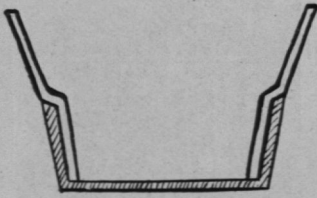
Średnica szyi	27 cm.	38 cm
Średnica brzuśca	33,5 cm.	32 cm.
Średnica dna	14 cm.	14,5 cm.
Wysokość szyi	5 cm.	5 cm.

Ryc. 2.

Tahańcza, pow. kaniowski.

⁴ N. MAKARENKO: *La Civilisation des Scythes et Hallstatt*. „Eurasia Septentrionalis Antiqua” t. V.

Ryc. 3.

Rekonstrukcja.
Tahańcza, pow. kaniowski.

Wysokość naczynia w Żabocinie wynosi 36 cm, zaś w Tahańczy zachowało się tylko 26 cm., jednak uwzględniając duże zniszczenie omawianego naczynia oraz zniekształcenia wskutek zgniecenia przyjęć można, że naczynie z Tahańczy również miało wysokość około 36 cm.

Blachy, tworzące naczynie, w obu wypadkach zachodzą na siebie w sposób analogiczny, a nawet ilość nitów, łączących ścianki, jest podobna: w Żabotyńcu z dwóch stron po 8 nitów, a z trzeciej 10, zaś w Tahańczy z dwóch stron po 10, a z trzeciej zachowało się tylko 6. Odległość między nitami w Żabotyńcu wynosi 4 cm., a w Tahańczy 3—4 cm.

Ucha są zupełnie takie same, mają nawet te same zgrubienia guzkowate tak na naczyniu z Żabotyńca, jak i z Tahańczy (ryc. 2 i ryc. 14 u Makarenki).

Wewnętrzne umocowanie uch zapomocą dużych „boulons fondus en forme d'hémisphère” nie różni się niczym, jak wykazuje ryc. 15 w pracy Makarenki.

Według Makarenki situle żabotyńskie, a zarazem i situla z Tahańczy, kształtem, materiałem oraz techniką wykonania należą do okresu halsztackiego i mają analogie w znaleziskach Europy Południowej i Środkowej (Kaukaz, Certosa, Watsch itd.).

Z drugiej jednak strony Makarenko zwraca uwagę na takie momenty, jak prawie kwadratowe proporcje naczynia (średn. brzuśca 33.5 cm — wys. 36 cm), nitowanie blach, wreszcie motyw uszek zoomorficznych o charakterze czysto dekoracyjnym, świadczących o przynależności tych naczyń do kręgu kultury scytyjskiej, która już w VIII w. przed Chr. dotarła na Ukrainę.⁵

Ze względu na bliskie pokrewieństwo situli z Tahańczy do żabotyńskich, przyjęć można również dla niej datowanie Makarenki na VII — VI w. przed Chr.

Zatem w wyniku powyższych rozważań naczynie z Tahańczy nie pozostaje w najmniejszym związku z kurhanem, który jest od niego o kilkanaście wieków młodszy.

Z Zakładu Archeologii Przedhistorycznej Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego.

⁵ W. ANTONIEWICZ: *Archeologia Polski*. Warszawa 1928 r.

R É S U M É.

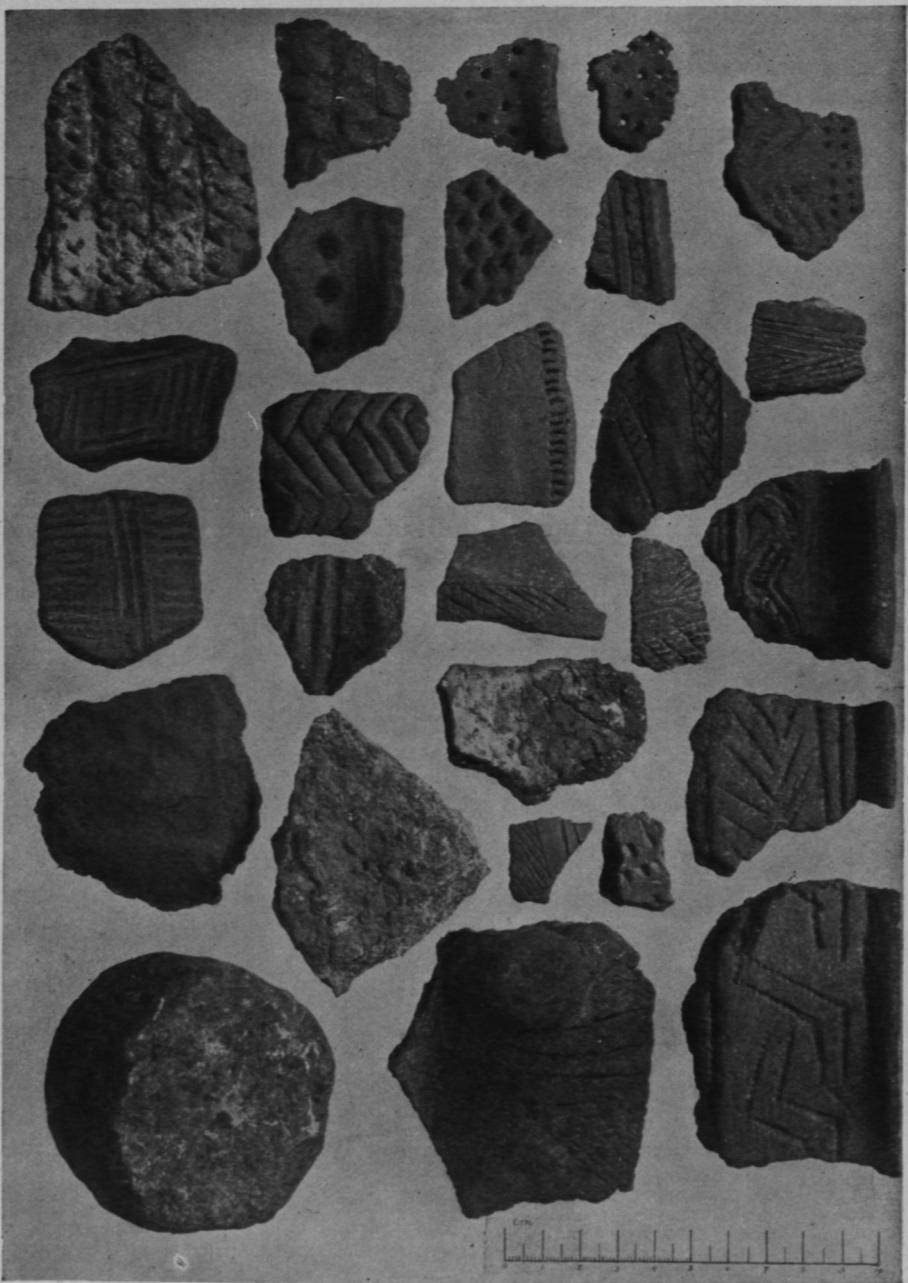
Au Musée National de Varsovie se trouve un vase en cuivre provenant des fouilles exécutées par Joseph Choynowski à Tahancza (district Kanev, gouv. Kiev). Puisque on l'a trouvé dans un tumulus proto-historique, on l'a daté au X-e siècle après J. CH.

L'exécution du vase est particulièrement intéressante. Le récipient est composé de trois plaques en cuivre forgé, reposant l'une sur l'autre et fixées au moyen de rivets.

Ce qui dans ce vase est le plus caractéristique, ce sont ses anses, munies dans leur partie supérieure d'oreilles zoomorphiques.

On trouve des vases analogues dans cette même région de Kiev. Ces vases ont été publiés par N. Makarenko (qui les considère comme provenant de l'époque de Hallstatt). Des vases semblables ont été trouvés en Europe Centrale et Meridionale. D'autre part les formes presque carrés des vases, les rivets des plaques et les cornes ornant les anses les font classer parmi les vases scytiques.

L'analogie entre notre vase et ceux qu'a décrits N. Makarenko nous permet de le dater au VII—VI siècle avant J. CH. et de l'attribuer à la culture scylique de l'époque de Hallstatt.

Fragmenty ceramiki z wydm w okolicach Warszawy w zbiorach D. J. Samokwasowa w Muzeum Historycznym w Moskwie.
(*Fragments céramiques provenant des dunes des environs de Varsovie, dans les collections de D. J. Samokwasov au Musée Historique à Moscou.*)